

ples en versos de glosadors: veg. encara tots els que en cita *AlcM*, § 2 (que al meu entendre defineix això en termes ben poc satisfactoris, segurament a conseqüència dels coneguts prejudicis de Mn. AMAlcover, a favor del llenguatge pagesívol de la seva illa).

Altament és sabut que, a l'Edat Mitjana, l'ús del mot s'havia estès, més o menys, a tot el domini castellà, fins en Cervantes i algun coetani en resta encara algun cas especial estereotipat; si bé ja a mj. S. xv eren molts els qui el rebutjaven com un gran arcaisme inservible; i que fins en gallego-portuguès havia tingut curs, si bé allí ja es va antiquar en el S. xiv; veg. per a això *DCEC* I, 494.

És sabut, encara més, que *CALÈRE* romangué, amb caràcter més permanent, en els parlars i llengües gallo-romàniques. *Caler* és generalment usat en l'oc. medieval, si bé allà predominà per més temps l'acc. 'importar', però ja s'hi troba llavors *me cal faire* amb sentit d'obligació, «je dois faire»; avui ha restat viu, més o menys, en tots els dialectes d'oc, i també allí en la major part predomina ara el sentit de «fallir» (especialment gc., llgd., lle., alpí). El fr. *caloir* s'ha mantingut, en canvi, fidel al valor d'"importar", 'interessar (a algú)'; d'ús amplíssim en la llengua medieval i clàssica, ha caigut després en progressiva decadència, però en resta encara un considerable llegat, en frases especials (*il ne m'en chaut guère*, etc.), i en compostos (*nonchalant*, *non-chaloir*).

L'evolució i transformació dels sentits de *CALÈRE*, tan estudiada (cf. *FEW* II, 82-85; *DCEC* I, 594; Cervo, *Dicc. C. y R.* II, 38a; Bourciez, *Élém. de Ling. Rom.*; Kjellman, *NphMgn.* XXI, 43-65), no ens caldrà estudiar-la de nou ací. S'enceten ja diversos passos ben clars cap a l'evolució romànica en el llatí familiar de l'Antiguitat, veg. Joh. B. Hofmann, *Latein. Umgangssprache*, § 137; hi sovintegen, p. ex., els exs. en què, des d'"escalfar-se", es passa a 'intensificar-se': *indicia calenti*, en relació amb l'oposat *refrigescere* o *frigere* en el sentit de 'cedir en importància'.

Caldum, V. *cald*

CALÉ, mot vulgar de procedència argòtica, generalment usat en plural [Lab., 1839]: comença significat 'moneda de coure', i venia d'una de les antigues formes flexives del gitano *caló* 'negre, fosc', pel color de les monedes de coure, en oposició a les de plata; veg. MLWagner, *Notes Ling. sur l'Argot Barcelonais*, 45, 78; *DCEC* I, 593b; iv, 953. L'usa, encara amb el sentit d'una moneda d'un valor específic, Pons i Masaveu (1887, *La Colla del Carrer*), amb referència a c. 1868-70: «pipant ab fruïció 'l puro de *calé*, que havien anyorat per lo camí» (xvi, p. 240).

Calefacció, *calefactiu*, *calefactor*, -tori, V. *cald*

CALENDARI, pres del ll. tardà *calendarium* 'agenda que assenyalava l'escaiença dels deutes', 'almanac', deriv. del ll. clàssic *calendae* 'el primer dia del mes'. □ 1.ª doc.: Ss. XIII-XIV (*Consolat*).

Segons JqMBover (*BiEscrBal.* II, 607) ja des del S. XIII es coneixien els calendaris manuscrits en terra catalana, però a Mallorca comencen a publicar-se només a mj. S. XVII, i concretament ell no en cita d'anterior a un «Pronòstich *Kalendar* astronòmich y astrològich, diari, per lo any 1752». Popularment val. *calandari*, MGadea, *T. del Xè* I, 203, i la frase figurada «*fer calendaris*: hacerse ilusiones», Salvà, *Callosa d'En S.* II, 122.

En lloc de *calendari* i del verb *calendar*, altre temps va existir una forma mig-popular *calenar*, *calenari*, que generalment apareix alterada per una metàtesi: «aquesta carta fou escrita ací, per ço car ich cuydave hom altres coses scriure e no-s féu, per ço romanch l'espai, e ja sie ço que *ic* ha diversos *canalaris* deçà e delà, los *canalaris* contenguts en aquesta són clars e veraders», en els *Privilegis* de Catí de 1345 (*BSCC* xv, 89). *Calendar* 'data', 'llibre de dates' (1204, 1285, 1393, *AlcM*), i, amb la dita metàtesi, *canalar* en mss. de Desclot¹ i d'altres; entre ells Muntaner: després de la nit en què la famosa estratagema conduí Pere el Catòlic a dormir (1207) amb la seva muller, «los prohòmens de Muntpetler retengren sis cavallers --- que no-s partissen del palau ne la reina --- e los dos notaris axí mateix, los quals davant lo senyor rei faeren cartes públiques e escriviren la nit aquella e-l *canell*» (§ 6, Casac. I, 24.7).

Altres derivats de *calendae*, i de les *calendae januaria* (1.ª de gener), festa pagana que hom confongué després amb la de Nadal. La festivitat cristiana s'anomena *li Calendo* a Provença; d'on *li calendriu* a Roergue (*TdF*) 'els dotze dies que precedeixen el Nadal'; també a Terrats (Aspres de Rosselló) m'expliquen (1960) que ells en diuen *les Calendrines* o *Calandres*, i se'n serveixen com a pronòstic per saber el temps que farà el matí en els 12 mesos vinents, i els 12 dies després de Nadal, per saber el temps que hi farà a les tardes.

De l'oc. *calendas* 'Nadal', que ja es troba en oc. ant., deriva el prov. ant. *calendal*, prov. mod. *calendau* 'tió de Nadal' (fet famós després pel sobrenom que Mistral donà a l'heroi de la seva obra mestra); possiblement això existí també, en mossàrab, en una forma *qalândar*, d'on un plural hispano-àrab *qalawândar*, única explicació que es veu a la glossa «*calavândar*: hogueras, llamas de fuego» en PAlc. que Dozy (*Suppl.* I, p. xxxi) declara «mot inexplicable».

Altra resta mossàrab de *CALENDAE* podria ser *Calendura* vell nom tradicional d'una figura d'home que toca mecànicament les hores i marca els dies en el campanar d'Elx, de la qual han parlat llargament MGadea (*T. del Xè*) i altres folkloristes (*BDC* xvii, 53); la primera memòria que se'n té és que la figura actual hi fou col·locada l'any 1522, però res no s'oposa a admetre que ja n'hi hagué d'anteriors, i tot l'aspecte d'aquest mite és d'una cosa de tradició màgica de temps musulmans; la terminació podria ser, sigui la del diminutiu baix llatí *calendula* (consagrat per botànics i naturalistes), sigui potser, més aviat, la de l'oc. ant. *calendor*² 'Nadal' (*Flamenca*, v. 411, i en la